

Kako je nastao i razvijao se velikosrpski jasenovački mit

i zašto je ostao službeni, državni kult,
čak i u današnjoj Hrvatskoj?

Piše:

mr. BLANKA MATKOVIĆ

'U povijesti, bez dvojbe, nema sanjarija, nego ima ljudi koji narodima podmeću sanjarije za povijest. To je najpogibeljniji nauk; narod koji ga se drži, mora zaglaviti. Prava domaća povijest daje narodu najčvršću polugu za velike čine.'

Ove rečenice ispisao je u svome djelu 'Bi li k slavstvu ili ka hrvatstvu' otac domovine i osnivač Stranke prava dr. Ante Starčević koji je ovom izjavom upozorio na značaj povjesnice u životu jednoga naroda, ali i na opasnosti koje prijete onima koji umjesto povjesne istine bivaju izloženi lažima i manipulacijama, odnosno, kako je Starčević kazao, sanjrijama. Ako ne znamo što naša povijest jest, tada ne možemo ra-

zumjeti našu sadašnjost niti možemo graditi neku drugčiju, po mogućnosti bolju budućnost. Ciceron je rekao da je povijest učiteljica života, a ja bih tomu nadodala da oni koji ne žele da svoju povijest znamo, također ne žele da uopće živimo i postojimo.

Upravo se u tome krije razlog tolikih otpora objektivnim povjesnim istraživanjima kojima svakodnevno svjedočimo.

U trima ekshumacijama na jasenovačkom području, 1964., 1973. i 1986. godine otkopano je 725 posmrtnih ostataka. Sve iznad toga broja puko je naklapanje

Povjesna je istina uvijek samo jedna jedina, no veoma često potrebna su desetljeća ili stoljeća da se otkrije što ona doista jest. U tome i jest smisao revizije i povjesnoga revisionizma, dakle konstantno traganje za novim znanjem kojim će se dopuniti postojeće spoznaje ili čak ih potpuno promjeniti. U prošle 73 godine hrvatski je narod bio lišen prava na istinu i na reviziju serviranih mu 'istina', a borba za istinsku slobodu istraživanja i reviziju kojima bi se raskrinkale partiskske dogme i ustanovila što cijelovitija istina još je u povođima. Svi oni koji staju na stranu demokratskih sloboda i znanstvene objektivnosti bivaju izloženi prijetnjama, vrijedanjima i pritiscima, općenito s ciljem da ih se zauvijek ušutka i onemogući povjesno istraživanje ničim uvjetovano i oslobođeno od bilo kakvih političkih manipulacija.

Pogrešno bi bilo misliti da povjesnu istinu opstruiraju samo političke elite, poput npr. Ive Josipovića opsjednutoga „ustaškim zmijama“ ili Stipe Mesića čiji je nekadašnji savjetnik Stanko Nick umro 2010., a na popisu Spomen-područja Jasenovac upisan je kao jasenovačka žrtva koju su ustaše navodno ubile 1941. godine. Tek je prije nekoliko dana njegovo ime uklonjeno s popisa.

Tko se protivi istraživanjima?

Njima se pridružuju znanstvenici poput Ive Goldsteina ili Mirjane Kasapović koja se u svome nedavno objavljenome radu 'Genocid u NDH: Umanjivanje, banaliziranje i poricanje zločina' osramotila pogrešno me citirajući i vadeći moje ranije izjave iz konteksta s ciljem da ih presloži u neke svoje nove konstrukcije. Kasapović, inače autorica partiskskoga bestselera iz 1989. 'Interesi i ideje u SKJ', nije propustila napomenuti mantru svih onih

koji ne žele da svoju povijest doista znamo, a to je da povjesni revizionizam, dakle legitiman znanstveni pristup, u praksi znači relativiziranje bilo čijih zločina. No istina jest da u praksi Kasapovića i njoj slični negiraju zločine komunističkog sustava zbog čega svaki pokušaj utvrđivanja povjesne istine diskvalificiraju kao navodno pseudoznanost.

Na žalost, takve osobe nisu usamljene u svojim napadima na one koji se usude reći istinu i progovoriti o masovnim kršenjima ljudskih prava u bivšoj državi. Uz njih vrlo često staje dio javnosti, bilo radi očuvanja nekoć stečenih povlastica ili radi nerazumijevanja povjesnoga konteksta i njihova utjecaja na situaciju u Republici Hrvatskoj.

Nekoliko tjedana prije predstavljanja ove nove knjige, obratili smo se mejlom većem broju medija, pa tako i navodno desnih i prohrvatski orijentiranih portala, sa zamolbom da objave raspored promocija. Rijetki su oni koji su se odazvali našemu pozivu, a među njima nisu bili oni koje javnost percipira kao – najdesnije. Osim toga, dopis smo poslali Splitsko-makarskoj nadbiskupiji i svim župama Biokovskoga, neretvanskog i makarskoga dekanata koje imaju e-mail ili Facebook stranicu. Među njima bila je i župa Vidonje s čije nam je Facebook stranice odgovorila osoba koja je sebi uzela za pravo staviti se u ulogu Boga i odlučivati u ime svih stanovnika navedene župe. Dotični je naveo: 'Ne bavimo se politikantstvom i vraćanjem u prošlost. Ne zanimaju nas pacifističke i nacionalističke rasprave o tome tko je veći zločinac.' Na naš odgovor da je riječ o zbirci dokumenata o stradanju hrvatskoga naroda na biokovsko-neretvanskom prostoru i istini koja oslobađa, dotični je odgovorio: 'Prošlost (istina) o kojoj vi pričate ne oslobađa već izdubljuje podjele u već podijeljenome stanovništvu... Tužni ste

vi jer ste zapeli negdje između 1939. i 1945. Pozdrav iz 21. stoljeća'. Na naš zahtjev da nam se predstavi, ista je osoba odgovorila 'Niste vrijedni toga da vam se predstavljam'.

Situacija je ovo u kojoj se hrvatski narod nalazi već desetljećima, u kojima su se partijske dogme nametnule kao jedina 'ispravna povijest', a bilo kakav oblik revizije tih dogmi proglašava se nepotrebnim vraćanjem u prošlost uz, naravno, neizbjegnu mantru o 'gledanju u budućnost'. Oni koji ovako postupaju ne žele da budućnost uopće imamo, a naše mrtve proglašavaju bezvrijednjima.

Moguće da moja malenkost nije vrijedna toga da mi se uvaženi gospodin iz župe Vidonje predstavi imenom i prezimenom, no povjesna je istina ipak dovoljno vrijedna da joj posvetimo dugogodišnji istraživački rad i predstavimo ju u našim izdanjima kojima Hrvatska družba povjesničara 'Dr. Rudolf Horvat' obilježava 10 godina svoga djelovanja. Začetak našega rada bio je samostalni istraživački projekt koji sam pokrenula 2006. godina, a njegova početna točka bio je najkontroverznija tema suvremene hrvatske povijesti – logor Jasenovac.

Te sam godine u Hrvatskome državnom arhivu naišla na dosje Ante Pavelića u kojemu se nalazio popis osoba ubijenih u logorima Jasenovac i Stara Gradiška. Taj smo popis objavili prošle godine na našoj web stranici CroatiaRediviva. Prema tim podatcima, u Jasenovcu je stradal 7 133 osobe, a u Staroj Gradiški 2 825 osoba. Ukupno je, dakle, riječ o 9 958 osoba, ne računajući muške osobe u dobi između 14 i 70 godina koje u tom popisu nisu popisane. Popise žrtava potpisao je tadašnji načelnik pravnoga odjela Državnog sekretarijata za pravosudnu upravu NARodne Republike Hrvatske dr. Bogdan Zlatarić, doktor prava koji je radio kao

sudac, a zatim je postao savjetnik u jugoslavenskom Ministarstvu pravosuđa. Vrijedi svakako spomenuti da broj od oko 7000 jasenovačkih žrtava, koji se spominje u navedenome dokumentu, odgovara broju koji je u izdanju Vjesnika od 6. svibnja 1981. u tekstu pod naslovom 'Borci jedinstveni u obrani tekovina revolucije' izrekao general JNA Kosta Nađ. Nađ se osvrnuo na 'opasna iskrivljavanja povijesti' istaknuvši sljedeće: 'Kao da već odavno nije poznato i znanstveno utvrđeno da je u tom zloglasnom logoru likvidirano oko sedam tisuća, a ne 'desetci tisuća' nevinih ljudi, djece, staraca i žena'.

Provjerila sam 10.000 imena

U toj prvoj godini svoga istraživačkog rada u izvorima i literaturi, ali i na grobljima, provjeravala sam podatke o onima koji su navodno stradali u logoru Jasenovac. Tijekom toga razdoblja provjerila sam 10 000 imena s popisa od ukupno 647 000 imena koje je objavio Jasenovac Research Institute (JRI) iz New Yorka. Radilo se o imenima za koje je u napomeni na toj web stranici na teško vidljivome mjestu istaknuto kako je riječ o svim ratnim žrtvama, a ne isključivo o jasenovačkim žrtvama, no sam naziv instituta ostavio je na mnoge dojam da je riječ o popisu jasenovačkih žrtava. Na spomenutome uzorku od 10 000 imena s područja Dalmacije ustavnila sam da nije u pitanju popis tzv. žrtava fašizma jer sam na njemu pronašla i osobe koje su stradale prije početka Drugoga svjetskog rata, ali i one koje su umrle nakon rata, sve do 1960. godine. Među tih 10 000 osoba bilo je i mnogo onih koji su prema dostupnim podatcima skončali na Bleiburgu ili Križnometu ili su tijekom rata ubijeni od partizana (Ante Milas Ivanov i Marijan Mrkonjić Matin - podaci iz knjige Gordane Turić 'U temelju kamen', Zagreb, 2000.). Zbog ovakvih podataka zaključila sam da je popis koji je objavio spomenuti institut dio nekoga većeg popisa koji je nekoć davno bio pripremljen u bivšoj Jugoslaviji, a kojim su doista bile obuhvaćane sve žrtve rata poginule na bilo kojoj strani.

Tijekom svoga istraživačkog rada u arhivima, pronašla sam poslijeratne do-

kumente iz kojih proizlazi da su tadašnje vlasti neposredno nakon Drugoga svjetskog rata izradile neslužbeni popis stanovništva, a zajedno s njime i popis onih koji su stradali tijekom Drugoga svjetskog rata bez obzira na vojnu i političku pripadnost. Ti dokumenti potvrđuju moju sumnju da je popis instituta u New Yorku doista dio tog većeg popisa koji je bivša država izradila, ali koji dosad nije objavljen. U prijevodu to znači da je moguće da i dandanas negdje postoji kompletan popis svih ratnih, pa i poratnih žrtava na prostoru bivše Jugoslavije, dakle i onih koje su ubili komunisti. Prema procjenama američke vlade iz 50-ih godina prošloga stoljeća te istraživanja pojedinih znanstvenika, trebala bi biti riječ o ukupno milijun žrtava.

Prve brojke o stradalim Srbima u tadašnjoj NDH predali su između 24. lipnja i 9. srpnja 1941. šef srbijanske 'komesarske vlade' Milan Aćimović i SPC glavnome njemačkom vojnom zapovjedniku u Srbiji generalu Schröderu. U memorandumu, poznatom kao Valerijanov, između ostalog se navodi kako je do 24. lipnja 1941. u NDH ubijeno čak 100.000 Srba. Generala Schrödera 28. srpnja 1941. naslijedio je general Dankelman kojemu je odmah uručena dopunjena inačica *Valerijanova memoranduma* s novim brojem poginulih Srba u NDH od preko 180.000. U narednome razdoblju te će brojke postati dio srpske propagande s ciljem isticanja Hrvata kao genocidnoga naroda.

Prve manipulacije s brojkama o stradalima u Jasenovcu u redovima KPJ pojavljuju se 1942. godine. Krajem te godine Propagandni odsjek Avnoja izdaje manju brošuru pod naslovom *Dokumenti o zločinima okupatora i njihovih ustaških pomagača*, s podnaslovom - *Jasenovački logor*. U međuvremenu je odmah po završetku Drugoga svjetskog rata došlo do novoga preveličavanja ukupnoga broja ratnih žrtava. Već 26. svibnja 1945. Josip Broz Tito istaknuo je da je u Jugoslaviji tijekom Drugoga svjetskog rata ubijeno 1 685 000 ljudi. Ovakvo izjavi bila je potrebljana znanstvena potvrda.

No istaknuti demograf Dolfe Vogelnik i njegov asistent Alojz Debevec obili su izvršiti procjenu ukupnoga broja

žrtava jer nije bilo novih podataka na kojima bi se takva procjena mogla temeljiti. Stoga su tu zadaču prepustili Vladeti Vučkoviću, studentu matematike i zaposleniku Saveznoga statističkog ureda u Beogradu. Vučković je dobio svega dva tjedna da izračuna ukupan broj svih ratnih žrtava s naputkom da broj mora biti impresivan, ali potkrijepljen znanstveno i statistički. Osim toga, dalje Vučković navodi: *Tako sam došao do rezultata da je gubitak stanovništva Jugoslavije 1941.-'45. godine bio 1.700.000 duša. Jasno, to je bio demografski gubitak. (...) jednom prihvaćen od „najvišeg rukovodstva“, taj broj je postao zvanični broj žrtava rata, a ne gubitak u stanovništvu. Tako se stvaraju mitovi.*

Broj od navodnih milijun i sedamsto tisuća ratnih žrtava ostat će službeni broj jugoslavenskih ratnih žrtava sve do dezintegracije Jugoslavije početkom 90-ih.

Jasenovački mit ostat će službeni, državni kult, pa čak i u današnjoj Republici Hrvatskoj. Njegov temelj krije se u brojkama stradalih koji su od početka bili visoki i imali su dva politička cilja. Unutrašnji je bio traženje i uklanjanje zločinaca u svojoj sredini i stalna borba s ostacima protivnika društvenoga potresa, a vanjski dobijanje ratne odštete.

Odustali od istraživanja jer nisu dobili očekivane podatke

Broj ratnih žrtava na području bivše Jugoslavije pokušala je utvrditi Žemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača koja je djelovala do 1946. i otada su rezultati tih istraživanja postali temelj novih istraživanja ratnih gubitaka i ratnih zločina koji su tijekom Drugoga svjetskog rata počinjeni na teritoriju tadašnje Jugoslavije. No rad Komisije bio je motiviran političkim i ideoškim razlozima što je rezultiralo tendencijom da se što veći broj žrtava pripiše drugim vojskama koje su boravile na jugoslavenskom području tijekom Drugoga svjetskog rata. Kako je Jasenovac određen za središnje mjesto stradanja žrtava, Komisija je utvrdila da bi u pedesetak masovnih i nekoliko pojedinačnih grobnica trebalo biti između 500.000 i

600.000 žrtava ne navodeći gdje bi te grobnice mogle biti.

Godine 1954. vlada Sjedinjenih Američkih Država procijenila je ukupan broj jugoslavenskih žrtava na jedan milijun zbog čega je vlada SR Njemačke odbila platiti ratnu odštetu za milijun i sedamsto tisuća žrtava, kako je tražila tadašnja Jugoslavija. Stoga su jugoslavenske vlasti bile prisiljene provesti novo istraživanje kojim bi se ustanovili što precizniji podatci. Istraživanje je izvršeno 1964. Ukupan broj žrtava na području bivše Jugoslavije, ne računajući one za čiju su smrt bili odgovorni partizani, Jugoslavenska armija, Komunistička partija i jugoslavenski režim, iznosi je 597 323, što je manje čak i od imaginarnе brojke jasenovačkih žrtava. Rezultati toga istraživanja za jugoslavensku su stranu bili razočaravajući pa je popis proglašen tajnom i ostao nepoznat javnosti sve do 1989. kada su objavljeni u tjedniku Danas. Tim je popisom utvrđeno da je u Jasenovcu stradalo oko 60 000 ljudi.

Prve neslužbene ekshumacije na jasenovačkome području izvršene su 1961. na Gradini u Bosni, a službena, forenzična istraživanja 1964. godine. Niti jedno od spomenutih iskapanja nije potvrdilo teoriju o stotinama tisuća žrtava jasenovačkoga logora. Što više, u izvješću antropologa navedeno je da velik broj pronađenih predmeta upućuje na činjenicu da su žrtve dovedene izravno na stratište što znači da prethodno nisu bile zatočene u logoru.

Ovaj navod potaknuo je razmišljanja da pronađeni ostaci nisu pripadali zatočenicima logora Jasenovac, nego prognanicima, moguće hrvatskim vojnicima i civilima koji su se povlačili iz zemlje u svibnju 1945. To je za posledicu imalo još uvijek aktualnu raspravu među hrvatskim povjesničarima, ali i u hrvatskoj javnosti, o postojanju poslijeratnoga logora Jasenovac i likvidacijama hrvatskih zarobljenika koje su se ondje odvijale nakon svibnja 1945. godine. Godine 1973. na jasenovačkome su području također pronađeni posmrtni ostaci, a posljednje iskapanje na Donjoj Gradini, nasuprot Jasenovcu, obavljeno je 1986. Tako ukupan broj do sada neprijeporno i sigurno stradalih na području Jasenovca iznosi 725. Za potvrdu ostalih nagađanja potrebno

je uložiti više temeljitijih i detaljnijih istraživanja.

Približan broj jasenovačkih žrtava, posebno onih koji su ondje stradali nakon svibnja 1945., ostaje nepoznat. Naime, historiografija na prostoru bivše Jugoslavije uglavnom se fokusirala na 'Ciglanu', kao najozloglašeniji među jasenovačkim logorima iz kojega je 22. travnja 1945. izvršen probor logora. Dana 2. svibnja 1945. postrojbe

ma arhivskim izvorima koji potvrđuju da je na jasenovačkom području nakon Drugoga svjetskog rata djelovalo sustav zarobljeničkih logora. U radu smo koristili ukupno oko 70 arhivskih dokumenata jugoslavenske provenijencije koji se, osim u Državnome arhivu u Sisku, čuvaju i u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu. Prvi konkretni dokaz o postojanju logora pronašla sam početkom 2009. u Državnome arhivu u Sisku u čijoj je nadležnosti područje Jasenovca. Riječ je zapravo o dvama zapisnicima Narodnog odbora Kotara Novska iz ljeta 1946. o dijeljenju cigle iz jasenovačkoga logora, a u njima se spominje i Anatolij Avramov, 'upravitelj zatočenika u Jasenovcu'.

U jednome dokumentu Udbe iz sredine studenoga 1946., odnosno zapisniku sa saslušanja logora Ivana Križanovića koji je u kolovozu 1946. sa skupinom zatočnika pobjegao iz logora i zatim ponovno uhvaćen, 'isljednik' Udbe pita Križanovića da odgovori na pitanje 'tko je organizirao bjegstvo iz logora Jasenovac i na koji način?'.

Stoga ovdje možemo nagađati o tome da je riječ o izrazu koji se bio ustalio i ostao u uporabi u trenutku kada je njegov službeni naziv u drugim dokumentima iz tog vremena već bio Zavod za prilredni rad Jasenovac ili Kazneni zavod Jasenovac. (DURO LAVRNJA)

Velikosrpske manipulacije i nakon Domovinskoga rata

Unatoč svim ovim dokazima, na web stranici JUSP Jasenovac još uvijek piše da u Jasenovcu nakon Drugoga svjetskog rata nije postojao zatočenički logor te da su zgrade logora bile u ruševnome stanju zbog kojega se nisu mogle koristiti za smještaj zarobljenika iako dokumenti opovrgavaju taj navod. Ustvari, potrebno je istaknuti da su znanstvena i objektivna istraživanja ratnoga i poslijeratnoga logora Jasenovac tek u povojima.

Nagađanja o broju jasenovačkih žrtava ostala su aktualna do danas. Nova znanstvena istraživanja, posebno forenzična, neophodna su radi utvrđivanja istine o ratnome i poslijeratnome logoru Jasenovac. Ovo je naročito važno u društvu u kojem upravo ova tema izaziva stalne unutrašnje podje-

I otkopane žrtve, su-deći po izvješću antropologa, nisu žrtve logora, nego su pripa-dale Hrvatskoj vojsci i hrvatskome narodu. Velik broj pronađenih predmeta upućuje na činjenicu da su žrtve dovedene izravno na stratište što znači da prethodno nisu bile zatočene u logoru

Jugoslavenske armije zauzele su to područje. Ipak, spominjanje logora poslije toga datuma bilo je sporadično, fragmentarno i nesustavno. Dosadašnji izvori o tome svodili su se ponajviše na kratka usmena svjedočanstva koja nisu bila potkrijepljena nikakvim izvornim dokumentima sve do objavljuvanja našega izvornog znanstvenog rada koji je pod naslovom *Poslijeratni zarobljenički logor Jasenovac prema svjedočanstvima i novim arhivskim izvorima* objavljen u Radovima Zavoda za povijesne znanosti HAZU krajem 2014. godine, a u kojemu su po prvi put objavljeni dokumenti koji nedvojbeno potvrđuju postojanje poslijeratnoga logora u Jasenovcu. Cilj našega rada bio je osvrnuti se na dotadašnja istraživanja, svjedočanstva i dokumente koji govore o poslijeratnom logoru u Jasenovcu te ih upotpuniti pronađeni-

le, ali također opterećuje Hrvatsku na međunarodnome planu i u vanjskoj politici već punih 28 godina. Upravo su manipulacije brojem ratnih žrtava, posebno onih jasenovačkih, bile dio velikosrpske promidžbe uoči i za vrijeme Domovinskoga rata, ali i nakon rata.

U drugoj polovici 80-ih, osim političara i Srpske pravoslavne crkve koja se tih godina počinje aktivnije uključivati u politički život, svoj pri-nos dalnjem razvoju jasenovačkoga mita i licitiranju brojem žrtava dali su i povjesničari, posebno oni koji su se bavili žrtvama Drugog svjetskog rata i Jasenovcem. Njihovim je rado-vima zaokružen jugoslavenski ciklus jasenovačkoga mita. Pripe svega, nji-me je 'utvrđen' navodni genocid nad srpskim narodom koji navodno ničim nije obeštećen, uz isticanje teze da se zločini prešućuju, osobito Jasenovac. Iako se to nigdje izričito ne navodi, tadašnji radovi impliciraju odgovornost hrvatskoga naroda ili barem njego-

Na jasenovačkome području nakon Drugoga svjetskog rata djelovao je sustav zarobljeničkih logora. Dokazali smo to s otkrivenih 70 arhivskih dokumenata jugoslavenske provenijencije koji se, osim u Državnom arhivu u Sisku, čuvaju i u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu

ve većine. Naravno, središnje mjesto stradanja srpskoga naroda je Jasenovac u kojem je stradalo najmanje 600.000 do čak dva milijuna Srba. O tome svjedoči i izjava četničkoga pobunjenika Miroslava Vasilića iz 1991.

Uz pomoć JNA i dobrovoljaca iz Srbije i Crne Gore vjerovali smo u stvaranje jedne velike srpske države u kojoj ne će biti mjesta za Hrvate i Muslimane. Stalno su nas uvjerali da će cijeli narod Srbije doći i boriti se za našu stvar, a komandanti JNA isticali da mi nastavljamo rat protiv ustaša - kaže Miroslav Vasilić, pripadnik 11. dubičke brigade u kojoj se nalazio od 16. listopada 1991. - Tog sam dana, kao pripadnik rezervista JNA, upućen s ostalim Dubičanima u Jasenovac da branimo od ustaša najveći srpski grad pod zemljom. Govorili su nam da je to sveta srpska zemlja i da protiv sebe imamo nenaoružane ljudi koji se ne slažu s Tuđmanovim režimom.

(Nastavak u sljedećem broju)

CROATIA REDIVIVA

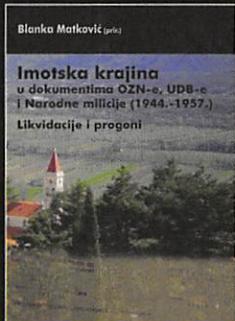
Hrvatska družba povjesničara "Dr. Rudolf Horvat" - Zagreb

POZIVA VAS NA

PREDAVANJE POVJESNIČARKE BLANKE MATKOVIĆ
"KOMUNISTIČKI ZLOČINI NAD HRVATIMA
I VELIKOSRPSKI MITOVI
(1941.-2018.)"

UZ PREDSTAVLJANJE NAŠIH IZDANJA

PRIREĐIVAČA BLANKE MATKOVIĆ I STJEPANA ŠTIMCA

UZ NAJAVU NOVE KNJIGE KOJA JE VEĆ U PRIPREMI
"ZLOČINI JUGOSLAVENSKE ARMIJE I KOMUNISTIČKA REPRESIJA
U LICI I GRADU GOŠPIĆU (1945.):
DOKUMENTI"

PREDAVANJA I PREDSTAVLJANJA KNJIGA ODRŽAT ĆE SE PREMA SLJEDEĆEM RASPOREDU:

26.4.2018., 19 h	– METKOVIĆ, Stjepana Radića 1, Gradsko kulturno središte Metković, sudjeluje: mr. sc. Blanka Matković
4.5.2018., 19 h	– OSIJEK, Trg Ante Starčevića 4, Knjižara Nova, sudjeluju: Stjepan Štimac i mr. sc. Blanka Matković
5.5.2018., 17 h	– SL. BROD, Stjepana Marjanovića 2, Dom HIVDR-e, sudjeluju: David Magdić, mag. hist., Stjepan Štimac i mr. sc. Blanka Matković
8.5.2018., 19 h	– KAŠTEL LUKŠIĆ, Dvorac Vitturi, sudjeluje: mr. sc. Blanka Matković
9.5.2018., 19 h	– DUGOPOLJE, Trg Franje Tuđmana 1, sudjeluje: mr. sc. Blanka Matković